

Adil Fiyat – Antik Yunan'dan 16. Yüzyıla,

Abdullah Mesud Küçükkalay, İstanbul: Ötüken Yayınları, 268 sayfa

Derviş Tuğrul Koyuncu¹

Adil fiyat (justum pretium, just price), hukukun, teolojinin, iktisadın, sosyolojinin ve tarih bilimlerinin kesişim kümesinde yer alan, 1900'lü yıllarda, klasik iktisadın uygulamadaki başarısızlıkları ve etik değerlerin iktisada dâhil edilmesi kaygılarının tetiklediği bir ilgi ile başlayan, sosyal bilimlerin bahsedilen alanlarında hakkında bugüne kadar onlarca araştırmanın yayınlandığı normatif, normatif olduğu kadar da sofistike bir konudur. Bu nedenle de sosyal bilimler alanında çalışanların konuya olan ilgisindeki yoğunluğa da akıl yatmaktadır.

Prof. Dr. A. Mesud Küçükkalay'ın, Ötüken Yayınları arasından çıkan Adil Fiyat –Antik Yunan'dan 16. Yüzyıla– isimli kitabı, Türkiye'de konu ile ilgili ve Türkçe olarak kaleme alınmış ilk kitap olma özelliğine ek olarak, bir bilimsel kavramın, iktisat bilimi ile olan ilişkisi bağlamında tarihsel gelişimini ve bu gelişimin bütün bağlamlarını ortaya koyması açısından da orijinallığe sahiptir. Kitabın bir başka orijinallığı ve iktisadi düşünce tarihine olan katkısı, kavramın gelişimi üzerinden, iktisat biliminin nasıl olup da diğer sosyal bilimlerle, hatta bazı pozitif bilimlerle ilişki içinde olduğunun ve iktisat biliminin en önemli teorik tartışmalarının iktisat dışı alanlardaki gelişmelerden nasıl etkilendiğinin ortaya konulması olmuştur. Temel kaynaklarla ve kapsamlı bir literatüre bağlı olarak kaleme alınmış çalışma, konu ile ilgili olarak geniş bir literatür sunmakta ve temel çalışmalara da temas etmiştir.

Kitap, önsöz ve girişten sonra geliştirilen beş ana başlıktan oluşturulmuştur. Dördüncü ana başlık kendi içinde beş alt başlık halinde kurgulanmıştır. Her bir ana ve alt başlık, adil fiyatın tarihsel süreç içindeki gelişim seyrini, kökenlerinin neler olduğunu, zaman içinde nasıl gelişip evrim geçirdiğini ve iktisat bilimi ile olan ince bağlılıklarını ortaya koymaktadır. Ama kitabın temel hipotezinin, adil fiyat tartışmalarının iktisat teorisindeki temel tartışmalardaki rolünü, adil fiyatın teolojik temellerinden hareketle ve normatif–pozitif ekonomi karşıtlığında ortaya koymak olduğunu söylemek mümkündür.

Kitap içeriğın ilk başlığında, Aristo'dan klasik iktisada (politik iktisat) uzanan süreçte, adil fiyatla ilişkisi bağlamında değer teorisinin düşünsel gelişimi, ikinci başlıkta ise değer teorisi ve devletin (kamu otoritesi) ekonomik yapıya müdahalesi bağlamında adil fiyatın rolü ve önemi ortaya konulmuştur. İkinci başlık atında, konu ile ilgilenen bütün yazarların, skolastik adil fiyat düşüncesinin değer teorisi bağlamında nasıl bir tutum takındığı ve bir tür müdahale fiyatı mı yoksa piyasa fiyatı mı olduğu konusundaki yaklaşımları analiz edilmiştir. Buna göre, yazarların her iki tartışma başlığı altında da iki gruba ayrıldıkları ifade edilmiştir. Yazarların kahir ekseriyetinin, skolastik adil fiyatın objektif bir değer mantığına sahip olmadığı, yani bir malın değerinin yaratılıştan kaynaklanan bir mükemmelliğe bağlı olarak tespit edilemeyeceği inancına sahip olduğu ve adil fiyatın bir tür müdahale fiyatı değil de piyasa dinamikleri tarafından oluşturulan bir piyasa fiyatı olduğu konusunda hemfikirdirler. Sayıca az olan bazıları ise adil fiyatın bir piyasa fiyatı olmadığı, aksine bazı ahlaki ve normatif unsurları içeren ve döneminde önemli fonksiyonlar ifa eden bir fiyat olduğu konusunda düşünceler ileri sürmüşlerdir.

¹ Arş. Gör., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF, İktisat Bölümü. dervistugrul@gmail.com

Adil fiyat literatürünün incelendiği bir sonraki başlıkta, konu ile direkt olarak ilgili olan bütün kitap ve makalelerin, kaleme alınışlarına bağlı olan kronolojik bir sıralama ile temel hipotezleri, elde ettikleri sonuçlar ve birbirleri ile olan benzerlikleri ve farklılıkları ortaya konulmuştur. Daha sonraki başlıkta ise Aristo'dan 16. yüzyıla gelene kadar, adil fiyatın gelişim seyrinin izi sürülmüştür. 8. ve 12. yüzyıllar arasında, skolastik teologlarca belirgin bir biçimde gündeme getirilen adil fiyat düşüncesinin beş tarihsel temelini olduğu tespit edilmiş ve bunların hepsinin adil fiyat düşüncesinin olumundaki rolleri ayrıntılı bir biçimde incelenmiştir.

Buna göre adil fiyat düşüncesinin temelinde Aristo'nun ticaret, adalet ve mübadeleye ilişkin düşüncelerinin, Hristiyanlığın ilkelerinin ve bu ilkelerin kilise babaları tarafından yorumlanmasının, Roma hukukunun (romanistler), kilise hukukunun (kanonistler) ve skolastik teologların yaklaşımları yer alıyordu. Son başlık, adil fiyatın teorize edilme ve sürdürülme isteğinin, Ortaçağ'ın sınıfsal toplum yapısının devamlılığının ve bu devamlılığın bozulmasının istenmediğinden kaynaklandığını ortaya koymuştur. Bu başlıktan aynı zamanda, Ortaçağ'ın dışsal dinamiklerinin de o dönemin politika yapıcılarını ve düşünürlerini adil fiyat gibi bir uygulamanın gerekliliğine zorlamış olduğunu çıkarmak mümkündür.

Buna göre Aristo'nun ticaret, tüccar, değer, mübadele ve adalet gibi konuları işlerken ileri sürdüğü, bir değişim işleminde eşit olan değerlerin değiştirilmesinin gerekliliği, Hristiyanlık ve onun yorumları ile birlikte biçim değiştirmiştir. Ancak Aristo'nun, bir sitenin devamlılığı ve adaletin bu devamlılıktaki rolü bağlamında tartıştığı mübadele adaleti kavramı, Hristiyanlık ve onun erken dönem yorumları ile birlikte teolojik gerekçelere bağlanmış görünmektedir. Nitekim 12. yüzyıl gelip de Hristiyanlığın bu konulardaki diktaturları yumuşatılana kadar, tüccarlar, para hırsı, zenginlik arzusu, çıkarını düşünme, servet biriktirme ve adaletin ekonomik kâinata geçerli olmasını örseleyen her unsur ötekileştirilerek âdeta lanetlenmiştir.

Kitaptaki incelemelerden anlaşıldığı kadarıyla, Roma hukuku ve kilise hukuku çalışmaları bu yaklaşımların dışında, alışverişlerde sözleşme özgürlüğüne öncelik tanıyor görünmektedirler. Nitekim Roma döneminin hukuk kodlarında ve din adamı teologlar tarafından oluşturulan ve papaların ve konsillerin oluşturduğu hukuk kodlarında da benzer bir yaklaşımın izlendiği vurgulanmıştır. Bunlar adil fiyata tam olarak kapı aralamamakla birlikte, bir değişim işleminde taraflardan birisinin diğerini zarara uğratmaması gerektiği genel ilkesinden hareketle, adil fiyatın daha sonraki yorumlarına bir temel teşkil etmişlerdir.

Adil fiyatın asıl tartışmasının skolastik teologlar tarafından yapıldığı ama bunların da konu ile ilgili olarak bir sonuca ulaşmadıkları kitapta vurgulanmaktadır. Teologların bu konuya kafa yormalarının ardında yatan temel saik, kilisenin teolojik ve dünyevi alanlarda yükselen gücüne paralel olarak, Hristiyanlığın etik değerlerini ekonomi dünyasına kazandırarak Hristiyan bir toplumun ekonomik dünyasının da Hristiyanlaştırılması isteği olduğunu söylemek mümkündür.

Kitap, tek bir hipotezin doğrulanması ve yanlışlanmasına odaklanmamış görünmekle birlikte bazı sonuçlara ulaşmıştır. Elde edilen sonuçlar, adil fiyat tartışmalarının sonuçsuz kaldığı, değerlerin kantifiye edilmesinin imkânsızlığı, adil fiyatın bir dine iman etmek gibi normatif unsurlar içerdiği ve bu nedenle pozitif iktisadın inceleme aletleri ile çözümlenemeyeceği, adil fiyat tartışmalarının Hristiyanlık teolojisine bulanmış ve ondaki dönüşümlerle birlikte incelenmesi gerektiği gibileri etrafında toplanmıştır.

Önemli akademik katkılara sahip olmakla birlikte, bazı temel kaynakların orijinal nüshalarından hareket etmemesi, bazı teolojik, hukuksal ve iktisadî noktaların okuyucuya net olarak su-

nulmaması ve bütün katkılarına rağmen iktisadî düşüncede devrim yaratacak bir katkı getirmemesi eksiklikleri göze çarpan çalışmanın, Türkiye'de konu ile ilgili olarak kaleme alınmış ilk monografi olma özelliği kesinlikle tekrar vurgulanmalıdır.

